

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
SEMİNER ÇALIŞMASI

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ
İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA
ETKİSİ

Yüksek Lisans Çalışması

ESMA İBA ÇAPLIK

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ CEMAL BAŞAR

İZMİR – 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	4
I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU YOLU	5
1. GENEL OLARAK	5
2. BAŞVURU ŞARTLARI	6
2.1. Anayasada ve AİHS’te Güvence Altına Alınmış Temel Hak ve Hürriyetlerden Bir/Birkaçının İhlal Edilmiş Olması	6
2.2. Kamu Gücü Tarafından Bir İhlalin Gerçekleştirilmiş Olması	7
2.3. Olağan Kanun Yollarının Tümünün Tüketilmiş Olması	8
2.4. Güncel Menfaatin / Hukuki Yararın Bulunması	9
2.5. Başvuran Gerçek Kişi / Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olmalıdır	9
2.6. Başvuru Harcının Ödenmiş Olması	10
2.7. Süre Şartı	10
3. BİREYSEL BAŞVURU SONUCU VERİLEBİLECEK KARARLAR	10
3.1. Kabul Edilemezlik Kararı	10
3.2. İhlal Kararı ile İhlal Edilmediği Kararı	11
3.3. Düşme Kararı	12
3.4. Pilot Karar Usûlü	12
II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA ETKİLERİ	13
1. GENEL OLARAK	13
2. BİREYSEL BAŞVURU SONUCU VERİLEN KARARLARIN İDARİ YARGI İLE İLİŞKİ DÜZEYİ	14

3. İHLAL KARARI ÜZERİNE YENİDEN YARGILAMA YAPILMAK ÜZERE GÖNDERME KARARI VERİLMESİ.....	15
4. BİREYSEL BAŞVURU ÜZERİNE VERİLEN KARARLARIN İDARİ YARGILAMADA SUBJEKTİF VE OBJEKTİF ETKİLERİ İLE BAĞLAYICILIĞI	17
4.1. Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıdaki Subjektif Etkisi	18
4.2. Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıdaki Objektif Etkisi.....	24
SONUÇ	31
KAYNAKÇA.....	32

KISALTMALAR

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AYM : Anayasa Mahkemesi

BB : Bireysel Başvuru

Bkz. : Bakınız

D. : Daire

FAYM : Federal Anayasa Mahkemesi

İYUK : İdari Yargılama Usûlü Kanunu

md. : Madde

no. : Numara

OHAL : Olağanüstü hal

s. : Sayfa

sy : Sayı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

vd. : Ve devamı, ve diğerleri.

VDDK : Vergi Dava Daireleri Kurulu

vs. : Ve sair

GİRİŞ

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerinin korunması, bunlara dair ihlallerin önlenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılacak olan başvuruların azaltılması amacıyla 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile ülkemizde yasal düzenleme altına alınmıştır. Anayasa Mahkemesi ise 23/09/2012 tarihi itibarıyla bireysel başvuruları incelemeye almaya başlamıştır.

Anayasa Mahkemesine yapılan bu bireysel başvurular sonucu verilen kararların etkileri ve bağlayıcılığı konusunda ise gelinen aşamada, 10 yılı aşkın süredir hâlen, ne doktrinde ne de uygulamada tekdüze bir yaklaşım yakalanmıştır. İdari yargı mercileri tarafından son zamanlarda, bireysel başvuru kararlarının neticesinde tespit edilen ihlallerin, yine temel hak ve özgürlüklere yönelik mahkemece yapılan yorumların dikkate alındığı ve bu kararlara atıf yapıldığı görülmekteyse de hâlâ bazı uyuşmazlıklarda farklı kararların çıktığı da bilinen bir gerçektir.

Özellikle bireysel başvuru kararlarının, başvuru ile ihlâl sebepli olan kamu gücü organını bağladığı yönünde yani subjektif etkileri yönünden bir tartışma olmasa da bu kararların herkes için etkili olmasının (objektif etkili olmasının) mümkün olup olmadığı konusunda pek çok tartışmanın olduğu görülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, bireysel başvuru yolunun ne olduğu ve yasal düzenlemeye kavuşma aşamaları açıklandıktan sonra ikinci bölümde, bireysel başvuru kararlarının İdari Yargılama Hukukundaki etkileri, örnek kararlar eşliğinde açıklanmaya çalışılacaktır.

I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU YOLU

1. GENEL OLARAK

Anayasa şikâyeti olarak da adlandırılan bireysel başvuru yolu, Anayasada belirtilen bazı temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü organları tarafından ihlâl edilmesi üzerine kişilerin, başkaca başvuru yollarını tükettikten sonra, Anayasa Mahkemesine başvurmalarıdır.¹ Bireysel başvuru yolu, Türk Anayasa Yargısına 12/09/2010 tarihli halkoylaması ile kabul edilen 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile birlikte girmiştir.

5982 sayılı kanun ile 1982 tarihli Anayasasının 148. maddesinin 3,4 ve 5. fıkralarına eklenen hükümlerle herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği; başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olmasının şart olduğu düzenlenmiştir. Devamında, bireysel başvuruda kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı ve bireysel başvuruya ilişkin usûl ve esasların kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Burada atıf yapılan kanun, 30/03/2011 tarihli 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'dur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, 6216 sayılı kanunun 45 ile 51. maddeleri arasında düzenlenmiş olup geçici md.1/8 uyarınca; mahkemenin, 23/09/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyeceği belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere mahkeme, bu tarihten sonraki başvuruları incelemektedir.

¹ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 26. Baskı, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş (Bursa: Ekin, 2021), 447.

2. BAŞVURU ŞARTLARI

2.1.Anayasada ve AİHS’te Güvence Altına Alınmış Temel Hak ve Hürriyetlerden Bir/Birkaçının İhlâl Edilmiş Olması

*“Temel hakların korunmasına ilişkin anayasal temelli düzenlemelerin hukuk devleti içinde her zaman gözetilmesi gereklidir. Çünkü hukuk devleti, temel hak ve özgürlüklerin tanınıp koruma altına alındığı bir devlettir.”*² Bu bağlamda; Anayasa md.148 ve 6216 sayılı kanun md.45 uyarınca, Anayasada güvence altına alınmış olan ancak AİHS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında da düzenlenmiş olan temel hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücü tarafından ihlâl edilmesi hâlinde bireysel başvuru yapılabileceği düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere, ihlâl edildiği iddia edilen başvuru konusu temel hak ve özgürlük, hem Anayasa hem de AİHS tarafından güvence altına alınmış olmalıdır. Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler md.17’de düzenlenmiştir.

Bahsi geçen ortak temel hak ve özgürlükler şunlardır;

- Yaşam Hakkı (AİHS md.2)
- İşkence Yasağı (AİHS md.3)
- Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı (AİHS md.4)
- Kişi Özgürlüğü ve Güvenlik Hakkı (AİHS md.5)
- Adil Yargılanma Hakkı (AİHS md.6)
- Suç ve Cezalarda Kanunilik İlkesi (AİHS md.7)
- Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı (AİHS md.8)
- Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (AİHS md.9)
- İfade Özgürlüğü (AİHS md.10)
- Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü (AİHS md.11)
- Etkili Başvuru Hakkı (AİHS md.13)
- Ayrımcılık Yasağı (AİHS md.14)

² Cemal Başar, “Kamu İcra Hukukunun Anayasal Temelleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16 (01 Temmuz 2014): 4587.

Türkiye'nin taraf olduğu ve yürürlükte olan AİHS ek protokolleri uyarınca ise; mülkiyetin korunması, eğitim hakkı, serbest seçim hakkı, ölüm cezasının kaldırılması, ölüm cezasının kaldırılmasının sözleşmenin 15. maddesine dayanılarak askıya alınması yasağı, ölüm cezasının her durumda kaldırılması ve ölüm cezasının her durumda kaldırılmasının askıya alınması yasağı da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı kapsamında korunan temel hak ve özgürlüklerdendir.³

2.2.Kamu Gücü Tarafından Bir İhlâlin Gerçekleştirilmiş Olması

Yukarıda yer verilen temel hak ve özgürlüklerin, herkes tarafından ihlâli hâlinde değil, ancak kamu gücünü elinde bulunduran kişi/organlar tarafından ihlâli yani hukuka aykırı bir müdahalesi neticesinde bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir. Kişinin temel bir hak ve özgürlüğü; yasama, yürütme yahut yargı organlarınca ihlâl edilmiş olabilir.

Her ne kadar 6216 sayılı kanun md.45/3'e göre yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı düzenlenmişse de mevcut bir davada, söz konusu yasa ya da düzenleyici işlemin temel bir hak ve özgürlüğü ihlâl ediyor olması ve dolayısıyla Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile somut norm denetimine başvurulması talep edilmesine rağmen yargı organınca bu başvuru yapılmamışsa yahut talepte bulunulmadığı gibi yargı organınca da somut norm denetimine gidilmemişse, bu durumda kişilerce yapılacak bireysel başvuru yolunda o kanun ya da düzenleyici işlemin ihlâl sebepleri olup olmadığının incelenebileceği ileri sürülmektedir⁴.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun düzenlenmesi amaçlarına bakıldığında, temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlâl ve müdahalelerin önüne geçilmesinin arzulandığı ve Türkiye aleyhine AİHM'e yapılacak başvuruların azaltılması/önlenmesinin planlandığı görülmektedir. O hâlde, bahsi geçen amaçlara ulaşılabilmesi için yargıdan kaynaklanmayan; doğrudan yasa ya da düzenleyici işlemin özünden kaynaklı bir ihlâl doğuyorsa ve daha önce bunun iptali için Anayasa

³ Öykü Didem Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy 4 (2011): 130.

⁴ Aydın, 139.

Mahkemesine başvurulmamışsa, kişiler kendi uyuşmazlıklarının ele alındığı davalarda somut norm denetimine başvurulmasını talep etmese dahi bu yöndeki iddialarını bireysel başvuru yolunda ileri sürebilmelidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru yolunun var oluş amacına uygun olacak şekilde, ileri sürülen bu durumu incelemeli ve kararında değerlendirmelidir. Aksi takdirde, “temel” olarak nitelediğimiz hak ve özgürlüklerin başta yasal düzenlemelerle ihlâli meşru görünmeye devam edecektir.

2.3. Olağan Kanun Yollarının Tümünün Tüketilmiş Olması

Anayasa md.148/3 ile 6216 sayılı kanun md.45/2 gereği kişiler, bireysel başvuruda bulunmadan önce dava yoluna başvurmalı; dava sonucunda verilen hüküm aleyhlerine olduğu takdirde ise bu karara karşı başvurulabilecek tüm olağan kanun yollarına başvurmuş olmalıdır. Verilen aleyhe karar; itiraz yolu açık ise itiraz yoluna, istinaf yolu açık ise istinaf yoluna, temyiz yolu açık ise temyiz yoluna başvurulmak suretiyle kesinleştirilmelidir. Kişinin, olağan başvuru yollarına başvurmadan imtina etmesi yahut feragat etmesi hâlinde de bireysel başvuru yoluna başvurusu mümkün olmayacaktır. Çünkü yasada açıkça “tüketilme” şartı aranmakta olup olağan yollara başvurulmamasının bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıktır. Kesinleşen karara karşı olağanüstü kanun yollarına başvurulmasına ise elbette gerek yoktur.

Yasal düzenlemelerde bireysel başvuru yolundan önce, olağan kanun yollarının tüketilmiş olma şartının aranması yerinde bir düzenleme olmuştur. Nitekim kişi hakkında verilen aleyhe yargı kararı, kanun yoluna başvuru aşamasında değiştirilme imkânına sahipken Anayasa yargısına taşınmasında hukuki yarar olmayacağı gibi bu durum, mahkemenin iş yükünü de ağırlaştıracaktır.

Burada elbette, Anayasa yargısına gidene kadar geçen sürede kişilerin zaten ihlâl olan haklarının üzerine bir de üst yargı yerlerince (Bölge Adliye Mahkemeleri ve Yargıtay / Danıştay Mahkemelerince) ne yazık ki uzun yıllar, yapılan başvurular hakkında karar verilmemesi Türkiye’de “etkili başvuru yolu”nun olmadığını ortaya koymaktadır. Bu hâlde de üst yargı yerlerinin, kanun yolu başvuruları hakkında, ağır işleyişleri nedeniyle uzun süre karar tesis etmemeleri hâlinde “adil yargılanma hakkı”nın ihlâli söz konusu olabilecektir.

2.4. Güncel Menfaatin / Hukuki Yararın Bulunması

6216 sayılı kanun md.46/1'e göre, bireysel başvuru ancak ihlâl'e yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilecektir. Dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gidebilmek için başvuru hakkına sahip olmak değil aynı zamanda başvuru hukuki yararının da olması gerekecektir.⁵ O hâlde, kanun yoluna başvuran kişinin, söz konusu kararın kaldırılması veya değiştirilmesinde, korunmaya değer bir hukuki yararı olması gerektiği söylenebilir.⁶

Güncel menfaatten anlaşılması gereken ise başvurunun yapıldığı zaman kişinin ileri sürdüğü hak ihlâli (mağduriyeti) o anda mevcut olmalıdır. Söz konusu ihlâl ya da mağduriyet ileride doğacaksa; bu takdirde güncel menfaatten söz edilemeyecektir.

2.5. Başvuran Gerçek Kişi / Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olmalıdır

6216 sayılı kanun md.45/1'de herkesin bireysel başvuru yoluna başvuru hakkının olduğu düzenlenmişse de md.46/2'de kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacağı belirtilmiştir. Madde devamında, özel hukuk tüzel kişilerinin ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlâl edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabileceği düzenlenmiştir. Bu hâlde, bireysel başvuruda bulunabilecek olanlar gerçek kişiler ve ancak tüzel kişiliğe ait hakları ihlâl edilmiş olmak kaydıyla özel hukuk tüzel kişileridir.

Kanunda, bireysel başvuru yapabilecek gerçek kişiler yönünden vatandaş olma şartı aranmadığı için yabancılar da hak ihlâli nedeniyle bu yola başvurabilecektir. Ancak kanunun 46. maddesinin 3. fıkrasında getirilen istisna gereği, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamayacaktır.

Anayasada sadece Türk vatandaşlarının yararlanabileceği bazı temel hak ve özgürlükler düzenlenmiş olup bunlar genellikle siyasi haklardır. Dolayısıyla elbette yalnızca vatandaşlara tanınan bu hakların muhatabı vatandaşlar olduğu için bunların

⁵ Özcan Özbey, "Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı", 2012, 279.

⁶ Baki Kuru, *Medenî Usûl Hukuku: Ders Kitabı*, Legal Hukuk Kitapları Serisi 365 (İstanbul: Legal Yayınevi, 2015), 525.

ihlâli de vatandaşlara karşı olacağından, söz konusu düzenleme olmasaydı da bu sonuca ulaşılabilecekti.

2.6.Başvuru Harcının Ödenmiş Olması

6216 sayılı kanun md.47/2’de bireysel başvuruların harca tabi olduğu düzenlenmiştir. Bireysel başvuru harcının miktarı ise 492 sayılı Harçlar Kanunu (1) Sayılı Tarifede 2022 yılı için 664,10 Türk lirası olarak belirlenmiştir. Başvuru sırasında bu harcın ödenmesi zorunlu olup adli yardımlı başvurular ise karar verilinceye kadar harçtan muaftır.

2.7. Süre Şartı

Kanunun 47. maddesinin 5. fıkrasında, bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlâlin öğrenildiği tarihten itibaren otuz (30) gün içinde yapılması gerektiği belirtilerek bir süre şartı öngörülmüştür. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar ise mazeretlerinin kalktığı tarihten itibaren on beş (15) gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilecektir. Bu durumda da mahkeme, öncelikle başvurucunun mazeretinin geçerli olup olmadığını inceleyecek; inceleme neticesinde talebi kabul veya reddedecektir.

3. BİREYSEL BAŞVURU SONUCU VERİLEBİLECEK KARARLAR

6216 sayılı kanun md.47 ila 50’de bir bireysel başvurunun incelenmesi neticesinde duruma göre verilebilecek kararlar belirlenmiştir. Şöyle ki, Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvuruyu inceledikten sonra; kabul edilemezlik kararı, hakkın ihlâl edilmediği kararı, ihlâl kararı, düşme kararı verebilecek; gerek gördüğünde ise pilot karar usûlüne başvurabilecektir.

3.1.Kabul Edilemezlik Kararı

Bir bireysel başvurunun kabul edilebilirlik şartlarının neler olduğu kanunun 48. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; öncelikle bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için yukarıda izah ettiğimiz 45 ila 47. maddelerde

öngörülen şartların bulunması aranacaktır. Söz konusu eksikliklerin bulunması hâlinde kanunda, başvurucuya süre verilerek eksikliğin giderilmesi istenebilecek hususlar dışında doğrudan kabul edilemezlik kararı verilebilecektir.

Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilecektir. Burada kabul edilemezlik kararı verilip verilememesi durumu mahkemenin takdirine bırakılmış olup bunu, her somut başvuru açısından mahkeme tayin edecektir.

Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılmakta olup kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığı konusunda oy birliği ile karar verilmesi hâlinde bu başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Kabul edilemezlik kararları kesindir. Yine kanunun devamında, kabul edilebilirlik şartları ve incelemesinin usûl ve esasları ile ilgili diğer hususların içtüzükle düzenleneceği belirtilmiştir. Atıf yapılan içtüzük 12/07/2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan “Anayasa Mahkemesi İçTüzüğü”dür.

3.2.İhlâl Kararı ile İhlâl Edilmediği Kararı

6216 sayılı kanun md.50’de mahkemenin, esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlâl edildiğine ya da edilmediğine karar vereceği düzenlenmiştir. İhlal kararı verilmesi hâlinde; ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için neler yapılması gerektiğine hükmedilir. Ancak mahkeme, neler yapılması gerektiğini belirtirken; yerindelik denetimi yapamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar veremez.

Tespit edilen ihlâl bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, mahkeme bu durumda ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde ise mahkeme, başvuru lehine tazminata hükmedilebileceği gibi başvurucuya, genel mahkemelerde dava açılması yolunu da gösterilebilir. Yeniden yargılama yapılmak üzere dosyanın ilgili mahkemeye gönderilmesi hâlinde bu mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararında açıkladığı ihlâli ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde ve mümkünse dosya üzerinden karar verecektir.

3.3.Düşme Kararı

6216 sayılı kanunun 50/5 maddesinde, davadan feragat hâlinde düşme kararı verileceği düzenlenmiştir. Türkiye’de kişi adına başkaca bir kurum tarafından başvuru yapılamadığı gibi Anayasa Mahkemesi de re’sen inceleme yapamadığı için başvurudan feragat edilmesi hâlinde düşme kararı verilmesi yerindedir. Ancak bireysel başvuru uygulamasını örnek aldığımız Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin içtihatları ile mahkemenin, her feragat edilmesi durumunda düşme kararı vermeyebileceğinin kabul edilmiş olduğunu da belirtmek gerekir.⁷

3.4.Pilot Karar Usûlü

12/07/2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü md.75 uyarınca: Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usûlünü uygulayabilecektir. Bu usûlde, konuya ilişkin bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Pilot kararından sonra, benzer nitelikteki başvurular, idari mercilerce kararda belirlen ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.

Bölüm, pilot karar usûlünü re’sen başlatabileceği gibi Adalet Bakanlığının ya da başvuruçunun istemi üzerine de başlatabilecektir. Bölüm, pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorun ya da sorunları ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir; aynı zamanda karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesinin ertelenmesine de karar verebilir. Ertelenmesine karar verildiği takdirde, ilgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerek görürse ertelemiş olduğu bu başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir. Pilot karar usûlünün getirilme nedeninin, aynı veya benzer sebeplerle yapılan bireysel başvurularda hızlı karar almak, bu başvurular açısından farklı kararlar çıkmasını önlemek olduğu belirtilmektedir.⁸

⁷ Özbey, “Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, 366.

⁸ Hakan Pekcanitez, “Bireysel Başvuru Sonunda Verilen Kararların Medenî Yargıya Etkisi”, *Anayasa Yargısı* 35, sy 1 (01 Haziran 2018): 80.

II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA ETKİLERİ

1. GENEL OLARAK

Anayasanın 138. Maddesinin son fıkrasında; yasama ve yürütme organları ile idarenin, mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu, bu organlar ve idarenin, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyeceği hususları belirtilerek mahkeme kararları yönünden anayasal bir güvence temin edilmiştir. Mahkeme kararlarının kapsamına elbette Anayasa Mahkemesi kararları da girmekte olup bireysel başvuru üzerine verilen kararlar da bundan müstesna değildir.

Yine anayasanın 153. maddesi uyarınca; *“Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. ...Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.”*

2010 yılında anayasa değişikliği üzerine yapılan halk oylaması ile 148. maddede bireysel başvuru yolunun hukuk düzenimize girdiğini belirtmiştik. Bu düzenlemeden sonra yukarıda yer verilen 153. maddede bir değişiklik yapılmamış ve hüküm aynen korunmuştur. O hâlde, bireysel başvuru sonucu verilen kararlar da md.153 çerçevesinde yasama, yürütme, yargı organları ile idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı etkide olacaktır. Nitekim, bireysel başvuru sonucu verilen kararlar bu hükümden istisna tutulmamış, bilinçli olarak tüm mahkeme kararlarının kesin ve bağlayıcı olduğu yönündeki bu hüküm korunmuştur.

Söz konusu hükme rağmen, bireysel başvuru üzerine verilen kararın etkisi ile bağlayıcılığı hâlâ tartışılmakta olan bir konudur. İnceleme sonucu verilen kararın, sadece taraflar yönünden (inter partes / subjektif) mi yoksa herkes için (erga omnes / objektif) mi etkili ve bağlayıcı olacağı hususunda görüş birliği sağlanmamıştır. Yine kararın bağlayıcılığının ötesinde, hüküm fıkrasının mı yoksa gerekçesinin mi bağlayıcı olduğu noktasındaki tartışmalar, hem Türk Hukukunda hem de bireysel başvuru usûlünde emsal aldığımız Alman Hukukunda devam etmektedir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının hüküm fıkrasının bağlayıcı olduğunu ileri süren yazarlara göre; muhakeme hukukunda, maddi anlamda kesin hüküm, sadece hüküm fıkrası için geçerli olup kararın gerekçesi kesin hüküm niteliğinde olmadığı için bağlayıcı değildir.⁹

Kararların sadece hüküm fıkrasının değil aynı zamanda gerekçesinin de bağlayıcı olduğunu ileri süren yazarlar ise; Anayasanın 153. maddesinde düzenlenen, iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağına dair hüküm göz önüne alındığında, Anayasa Mahkemesi kararlarının hüküm kısmı ile gerekçe kısmından oluşan bir bütün olduğunu, her ikisinin de bağlayıcı olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰

Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçesinde yer alan her ifade ya da bilgi bağlayıcı olmasa da yasaların yorumu, temel hak ve özgürlüklerin içeriğine ve yorumuna dair ifadeler ile genel ilkeler yönünden ortaya konulan tespit ve değerlendirmelerin, herkesçe dikkate alınması gerektiği ifade edilmelidir. Aksi hâlde, sadece hüküm fıkrası ile yetinildiği durumlarda, mahkemenin işlevi göz ardı edilecek ve aynı ihlaller sık sık gündeme gelmiş olacaktır.

2. BİREYSEL BAŞVURU SONUCU VERİLEN KARARLARIN İDARİ YARGI İLE İLİŞKİ DÜZEYİ

İdari yargıda, idarenin iş/işlem yahut eylemlerinin incelenmesi ve denetlenmesi söz konusu olup Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru yolunun konusunu oluşturan bir temel hak ya da özgürlüğün ihlâlini tartışırken, aslında yine idarenin işlem /eylemlerinin denetimini yapmaktadır. Bu özelliği nedeniyle bireysel başvuru kararları ile idari yargının diğer yargı yollarına nazaran daha sıkı ilişkili olduğu belirtilmiştir.¹¹

İdari yargılamaya hâkim olan ilkelere baktığımızda; yazılılık, dosya üzerinden inceleme, re'sen araştırma ve tasarruf ilkelerinin olduğunu görmekteyiz. Anayasa Mahkemesinin hukuki dayanaklarına baktığımızda da bu ilkelerle hareket eden bir

⁹ Lütfi Duran, "Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu", *Amme İdaresi Dergisi* 17, sy 3 (1984): 23.

¹⁰ Fazıl Sağlam, "Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile ilişkisi", <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6381/fazilsaglam.pdf>.

¹¹ Aydın Gülan, "Bireysel Başvuru Kararlarının Türk İdari Yargı Sistemine Etkisi" 35, sy 1 (2018): 105.

mahkeme olduğu anlaşılmaktadır. Yine Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvurular üzerine, tıpkı idari yargıda olduğu gibi yerindelik denetimi yapması ile idari eylem ve işlem niteliğinde karar vermesinin 6216 sayılı kanun md.50/1 kapsamında yasaklandığı¹²; ancak hukuki denetim yetkisini haiz olduğu gözetildiğinde, idari yargı ile anayasa yargısının birbiriyle yakından ilişkili olduğu ortadadır.

*“Anayasa Mahkemesi ile diğer derece mahkemeleri arasındaki ilişkinin hiyerarşik bir düzlemde değil de, insan haklarının korunmasında işbirliği kavramı üzerinden tanımlanması daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır. Nitekim, insan haklarına riayet edilmesi Anayasa Mahkemesi’nin olduğu kadar diğer yargısal mercilerin de görevleri arasındadır. Anayasa Mahkemesi’nin aynı derece mahkemeleri tarafından yapılan benzer hak ihlalleri ile tekrar ve tekrar karşılaşmasının önüne geçilmesi önem arz etmektedir. Bu da derece mahkemelerine işbirliği kavramı üzerinden tanımlanmış bir insan haklarını koruma perspektifi kazandırmakla mümkündür. Anayasa Mahkemesince verilen kararlarının derece mahkemelerince benimsendiği ölçüde Anayasa Mahkemesi’nin iş yükü azalacaktır.”*¹³

3. İHLAL KARARI ÜZERİNE YENİDEN YARGILAMA YAPILMAK ÜZERE GÖNDERME KARARI VERİLMESİ

Anayasa Mahkemesinin; bireysel başvuru üzerine, ihlâl kararı verirse ve bu ihlâl bir mahkeme kararından kaynaklanmış ise ihlâlin sonuçlarını ortadan kaldırmak maksadıyla, yeniden yargılama yapılmak üzere dosyayı ilgili mahkemesine göndereceğini; yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde ise başvuru lehine tazminata hükmedilebileceği gibi genel mahkemelerde dava açılması yolunu da gösterilebileceği hususlarını yukarıda izah etmiş idik. Bu karar üzerine 6216

¹² “ Bireysel başvuruya konu olaylarda kabahatin oluşup oluşmadığının değerlendirilmesi, bu konudaki delil ve olgular ile hukuk kurallarının yorumlanması derece mahkemelerinin takdirindedir. Anayasa Mahkemesinin derece mahkemelerinin bu husustaki takdirine müdahale etmesi bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmaz. Ancak taraflarca öne sürülen ve kabahatin oluşumuyla ilgili önem taşıdığı değerlendirilen iddiaların karşılanıp karşılanmadığı, bu hususta tatmin edici açıklamaların yapıp yapılmadığını denetlemek Anayasa Mahkemesinin yetkisindedir.” “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 09 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3793>.

¹³ Vahit Bıçak, “Ceza Hukuku Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Yargı Sistemine Etkileri”, *Anayasa Yargısı* 35, sy 1 (2018): 71.

sayılı kanun md.50/2 uyarınca, dosya kendisine gönderilen mahkeme, yeniden yargılama yapmakla yükümlü olup bu karara karşı direnme hakkı yoktur.

İşte bireysel başvuru kararlarının etkileri ve bağlayıcılığı üzerine tartışırken aslında mahkemenin, ihlâl kararı vermesi hâlinde bu kararın sadece başvurunun taraflarını mı yoksa herkesi mi bağladığı; yeniden yargılama yapacak mahkeme yönünden ise hüküm fıkrasının mı yoksa hüküm gerekçesinin mi bağlayıcı olduğu tartışılmaktadır. Zira mahkemenin ihlâl dışında bir karar vermesi hâlinde bunun etkileri üzerinde tartışmaya mahal verecek bir durum bulunmamaktadır. Bunu anlamak için öncelikle, yeniden yargılama yapılması kararının detaylarına bakmak gerekecektir.

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurular üzerine yerindelik denetimi yapamayacağı için yeniden yargılama yapacak olan mahkemenin, ihlâlın sonuçlarını nasıl ortadan kaldıracığı yönünde hüküm tesis etmemekte, takdiri ilgili mahkemeye bırakmaktadır.¹⁴ Örneğin Anayasa Mahkemesi, 2013/9025 no.lu Mükremin Eroğlu başvurusunda; kıdem tazminatı alacağı için dava açan kişinin tazminat alacağını hüküm altına alan mahkemece, mevduata uygulanan en yüksek faiz talebinin kabul edilmemesi ve kişinin, davası kabul edildiği hâlde kendisine harç yükletilmesi üzerine yapmış olduğu adil yargılanma hakkı ve mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği yönündeki başvurusu üzerine:

“A. Gerekçeli karar hakkının ve mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine ilişkin iddiaların KABUL EDİLEBİLİR OLDUĞUNA,

B. Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan gerekçeli karar hakkının ve mahkemeye erişim hakkının İHLAL EDİLDİĞİNE,

C. Kararın bir örneğinin gerekçeli karar hakkının ve mahkemeye erişim hakkının ihlâlinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Antalya 1. İdare Mahkemesine GÖNDERİLMESİNE,

D. Başvurucunun tazminat taleplerinin REDDİNE,..” karar vermiştir.¹⁵ Görüldüğü üzere mahkemece, yalnızca ihlâlın sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden

¹⁴ Yılmaz Akçıl, “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”, *Anayasa Yargısı* 39, sy 1 (06 Temmuz 2022): 17, <https://doi.org/10.55792/anayasayargisi.1141543>.

¹⁵ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 07 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9025>.

yargılama yapılması yönünde karar verilmiş; ihlâlin nasıl ya da hangi araçlarla ortadan kaldırılacağı kararda belirtilmemiştir.¹⁶

4. BİREYSEL BAŞVURU ÜZERİNE VERİLEN KARARLARIN İDARİ YARGILAMADA SUBJEKTİF VE OBJEKTİF ETKİLERİ İLE BAĞLAYICILIĞI

Bireysel başvuru üzerine verilen kararların etkileri ve bağlayıcılığı kavramları ile kastedilen; AYM tarafından verilen kararların kesin olduğunu öngören Anayasanın 153. maddesi ile bireysel başvuru üzerine verilen kararların kesin olduğunu öngören 6216 sayılı kanun hükümleri gereğince, verilen kararların yerin getirilmesi; bu kararlara uyulmasıdır. Anayasa Mahkemesinin, kararlarını icra edecek bir organı veya bir kontrol mekanizması olmadığı için kararlarının öncelikle yasama, yürütme, yargı ve diğer organları gibi muhatapları tarafından kabul edilmesi ve kararların etkili olabilmesi için bu hususta mahkeme ile işbirliği içerisinde olunması gerekir.¹⁷

Bireysel başvuru yolu; bireylerin, bir temel hak veya özgürlüğünün ihlâl edilmesi üzerine tüm olağan hukuk yollarını tükettikten sonra, bunlardan sonuç alamamaları üzerine, en nihayetine Anayasa Mahkemesine son çare olarak başvurmaları dolayısıyla; bu kurumun verdiği kararların yerine getirilmemesi, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacak; bireylerin hukuka olan güvenlerini zedeleyecektir.¹⁸ Nitekim bir hukuk devletinde, hak arama özgürlüğü ile adil yargılanma hakkının tesis edilebilmesi; idarenin, yargı denetimine tabi olmasına ve bu denetim sonucu verilen kararlara tüm devlet kurumlarının saygı göstermesiyle mümkün olacaktır.¹⁹

Anayasa Mahkemesi de mahkeme kararlarının uygulanmaması hâlinde yargılamanın bir anlamı olmayacağını; bu hâlde ise mahkemeye erişim hakkından söz edilemeyeceğini belirtmektedir: “*Mahkemeye erişim hakkı, bir uyumsuzluğu mahkeme*

¹⁶ Ayrıca bkz. “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 07 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7727>.

¹⁷ Ece Göztepe Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, *Anayasa Yargısı* 32, sy 1 (01 Haziran 2016): 106.

¹⁸ Mehmet Kahraman ve Muhammed Şahin, “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi”, *Anayasa Yargısı* 36, sy 2 (01 Ocak 2020): 50-51.

¹⁹ Sibel İnceoğlu, “Hukuk Devletin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Tezahürü: Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, *Anayasa Hukuku Dergisi* 4, sy 7 (2015): 86.

önüne götürme ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme haklarını da kapsar. Mahkeme kararlarının uygulanması, yargılamanın dışında olmakla birlikte onu tamamlayan ve yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsurdur. Karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacaktır... Bu nedenle yargı kararlarının uygulanması “mahkemeye erişim hakkı” kapsamında değerlendirilmektedir. Buna göre, yargılama sonucunda mahkemenin bir karar vermiş olması yeterli değildir; ayrıca bu kararın etkili bir şekilde uygulanması da gerekir. Hukuk sisteminde, nihai mahkeme kararlarını, taraflardan birinin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, uygulanamaz hale getiren düzenlemeler bulunması veya mahkeme kararlarının icrasının herhangi bir şekilde engellenmesi hallerinde, “mahkemeye erişim hakkı” da anlamını yitirecektir.”²⁰

O hâlde, Anayasa Mahkemesi kararlarının yargı organları üzerinde etkili ve bağlayıcı olduğu konusunda tereddüt bulunmadığını belirtmemiz gerekir. Bu hususta hem açık yasal düzenlemeler hem de doktrinde görüş birliği bulunmaktadır. Görüş ayrılıklarının yaşandığı husus ise kararın subjektif ve objektif etkileri üzerinedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesinin yaklaşımına göre, bireysel başvurunun subjektif ve objektif olmak üzere iki temel fonksiyonu bulunmakta olup²¹ bu doğrultuda başvuru sonucu verilen kararların da hem subjektif hem de objektif etkilerinin olacağını söyleyebiliriz.

4.1.Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Subjektif Etkisi

Bireysel başvuru üzerine verilen kararların, başvuru ile ihlâli gerçekleştiren kamu organı / makamını etkilemesi ve bağlaması bu kararların subjektif (doktrindeki diğer adıyla inter partes) etkisini gösterir.²² Doktrinde bazı yazarlarca, bireysel başvuru kararlarının kural olarak sadece başvuran kişi hakkında sonuç doğurduğu ve bu kararların üçüncü kişiler hakkında verilecek kararlara bir etkisinin bulunmadığı

²⁰ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 09 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/144>.

²¹ Abdullah Atay, “Bireysel Başvuru Sonucunda Verilen Kararların İdari Yargıda Usûl Kurallarının Yorumuna Etkisi”, t.y., 46.

²² Akçil, “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”, 15.

belirtilmiştir.²³ Ancak bu durumda, bireysel başvuru kararlarında tespit edilen hak ihlallerinin giderilebilmesi ve bundan sonra yaşanacak benzer ihlallerin önüne geçilebilmesi için devletin önlem alması gerektiği de ifade edilmektedir.²⁴

AYM tarafından özellikle başvuru lehine verilen; yeniden yargılama yapılması, tazminat ödenmesi ya da genel mahkemelerde dava açılması yolunun gösterilmesi gibi kararlar, ihlâl sebepleri olan kamu kişisi / kurumu açısından elbette bağlayıcıdır. Nitekim Anayasanın 153. maddesinde, AYM kararlarının; yasama, yürütme ve yargı organları, idare makamları ile gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı yönündeki açık hüküm karşısında bu kararların uygulanmaması zaten söz konusu olamayacaktır.

Zira Anayasa Mahkemesi de kararlarında bireysel başvuru kararlarının da diğer mahkeme kararları gibi bağlayıcı olduğunu belirtmektedir:

“63. Anayasa koyucu, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını özel olarak düzenlemiştir. Anayasa'nın 153. maddesinin altıncı fıkrasında; Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı hüküm altına alınmıştır. 6216 sayılı Kanun'un 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasında da aynı hükme yer verilmiştir. Anılan hükümlerde, Anayasa'nın 138. maddesinden farklı olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının yargı organları yönünden de bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bireysel başvuruya ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığına dair bir tereddüt bulunmamaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin kararlarının bağlayıcı olduğuna dair Yargıtay ve Danıştay kararları dikkate alındığında Türk hukukunda bu konuda bir uygulama sorununun da bulunmadığı görülmektedir.”²⁵

Bilhassa, yeniden yargılama yapılması yönünde verilen kararlar üzerine dosya kendisine gönderilen mahkeme, takdir yetkisi olmadan bu kararla bağlı olarak, ihlâl kararının gerekçelerini de dikkate alarak yeniden yargılama yapmakta ve bu yargılamayı ihlâl kararı uyarınca sonuçlandırmaktadır. Ancak bu demek değildir ki

²³ Pekcanitez, “Bireysel Başvuru Sonunda Verilen Kararların Medenî Yargıya Etkisi”, 99.

²⁴ Ulaş Karan, “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası; Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usûlünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme”, t.y., 12.

²⁵ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 10 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/3007>.

yeniden yargılama yapan mahkeme, yargılama sonucunda direkt başvuru lehine bir karar verecektir. Aksine, mahkemece başvuru aleyhine bir karar da verilebilir ancak burada yapılmaya çalışılan, ihlâlin sonuçlarını gidermeye yönelik karar tesis edilmesidir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de kararlarında bu hususu vurgulamaktadır:

*“Başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır. İşbu ihlâl kararı başvuruya konu dokümanların başvurucuya verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılmamalıdır. İlgili derece mahkemeleri, Anayasa Mahkemesi kararında ortaya konulan kriterler ve gösterilen yöntemle yeniden yargılama yaparak yargılamanın sonucuna göre bahse konu yayınların başvurucuya verilmesine veya verilmemesine karar vermelidirler.”*²⁶

Aksi hâlde zaten yeniden yargılama yapılmak üzere dosyanın gönderilmesine gerek kalmadan, Anayasa Mahkemesince esas hakkında bir karar verilebilirdi.²⁷ Örneğin; dava süresinin yapılan ilan üzerine öğrenme tarihinden itibaren başlayacağının öngörüldüğü bir davada, ilandan haberdar olacak konumda bulunup bulunmadığı incelenmeksizin davası reddedilen davacıların, Danıştay yolunda da bu hususun incelenmemesi nedeniyle mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiğini iddia ettikleri bireysel başvuruda, Anayasa Mahkemesince:

“61...içerisinde başvuru Türcan Ceylan, Hasan Dikmen, Orhan Bögürcü, Mehmet Bolat'ın bulunduğu Taşova ilçesi ve Umutlu köyü dışında farklı yerleşim biriminde oturup projeden etkilendiğini iddia eden bir kısım davacının gerçekten iddia ettikleri yerlerde ikamet edip etmedikleri, ikamet ediyorlarsa projeden etkilenen yerlerde taşınmazlarının bulunup bulunmadığı, bu yönüyle dava açmakta hukuki menfaatlerinin bulunması hâlinde oturdukları yerleşim yerlerinde belirtilen ilanların yapıldı yapılmadığı, buna göre davanın süresinde açılıp açılmadığı hususlarında başvuruicilerin ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren ve davanın esasını etkileyecek nitelikte olan iddiaların Danıştay onama ilamında değeriendirilmeden

²⁶ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 10 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10257>.

²⁷ İbrahim Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar)”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2011, 114.

dava açma süresinin Amasya ili Taşova ilçesi ve Umutlu köyünde yapılan ilanlarla sınırlı tutularak "ÇED gerekli değildir" kararına ilişkin ilanın içeriğinden bu davacıların da haberdar olduklarının kabul edilerek dava açma süresinin diğer davacılarla birlikte aynı tarihten başlatılması suretiyle davanın süresinde açılmadığına dair yapılan yorumun, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri bağlamında öngörülebilirlik sınırları içerisinde olmadığı ve başvuruçuların mahkemeye ulaşmasını aşırı derecede zorlaştıran ya da imkânsız hâle getiren nitelikte olduğu, bu açıdan başvuruçuların mahkemeye erişim haklarının özünün zedelendiği sonucuna ulaşılmıştır.

62. Açıklanan gerekçelerle başvuruçular Türkan Ceylan, Hasan Dikmen, Orhan Böğürücü, Mehmet Bolat'ın Anayasanın 36. maddesinde güvence altına mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

...D. Kararın bir örneğinin mahkemeye erişim hakkının ihlâlinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere Samsun 2. İdare Mahkemesine GÖNDERİLMESİNE,..” karar verilmiştir.²⁸

Yeniden yargılama yapılması yönündeki karar üzerine dosyaya bakan Samsun 2. İdare Mahkemesi, davanın süresinde açıldığını kabul ederek, dosyanın esasına girerek karar vermiş; verilen karar Danıştay tarafından onanarak kesinleşmiştir.²⁹ Görüldüğü üzere, Anayasa Mahkemesinin yeniden yargılama yapılması yönündeki karar üzerine dosyaya bakan mahkeme bir yargılama yürütmüş; doğrudan lehe karar vermemiştir.

Bireysel başvuru kararlarının subjektif etkisinin, idari yargı yerlerince ya da idari makamlarca nasıl karşılandığına bakıldığında ise yeniden yargılama yürütmekle yükümlü olan idari yargı mahkemelerinin, yeniden yargılama yaparak lehe karar verdiği hallerde, bu kez kararı uygulamakla yükümlü olan idari makamların bu kararları gereği gibi yerine getirmedeği yahut hiç yerine getirmeyerek direnç gösterebildiği görülmüştür.³⁰ Bu durumda bireyler, mahkeme kararının yerine

²⁸ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 10 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5974>.

²⁹ “Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı”, erişim 10 Aralık 2022, <https://www.sinerjimevzuat.com.tr>.

³⁰ Ramazan Gümüşay, “Bireysel Başvuruda İhlalin Ortadan Kaldırılmasının Bir Aracı Olarak ‘Yeniden Yargılama’ Kararı Ve İcrası”, 2018, 125.

getirilmemesi nedeniyle uğradıkları zararlar için ayrıca dava açmak zorunda kalmakta, bu dava sonucunda yeniden bir hak ihlâli söz konusu ise ayrıca tekrar bireysel başvuru yoluna gitmek zorunda kalmaktadır. Böylelikle yeniden yargılama kurumu, idari makamlar tarafından işlevsiz hale getirilmekte; bireyler için süreç daha da uzayarak çekilmez bir hâl almaktadır ki bir hukuk devletinde, bu şekilde uygulanan daha doğru ifade ile uygulanamayan bir başvuru usûlünün, AIHS md.13 çerçevesinde etkili bir iç hukuk yolu olduğu söylenemeyecektir.

Nitekim belediyede çalışan bir kamu görevlisinin, diğer çalışanlara ödenen “sosyal denge yardımı”nın kendisine de ödenmesi talebinin, belediye tarafından reddedilmesi üzerine, açmış olduğu idari davada, mahkeme davanın reddine karar vermiş; söz konusu karar Danıştay tarafından onanarak kesinleşmiştir. Bunun üzerine, bireysel başvuru yoluna giden başvuru lehine karar veren Anayasa Mahkemesi:

“Belediye tarafından başvurucuya ödeme yapılmamasının temel gerekçesi tartışılarak, Sendika ile Belediye arasında sosyal yardım sözleşmeleri yapılabileceği de kabul edilmek suretiyle, tüm deliller değerlendirilerek karar verilmesi gerekir. Mahkemece, bu hususlar değerlendirilmeksizin ve tartışılmaksızın davanın reddine karar verildiği, dolayısıyla, yargılamanın tümü ve sonucu bakımından adil ve hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmadığı anlaşılmaktadır.” şeklinde tespitte bulunarak yeniden yargılama yapılmak üzere dosyanın ilgili idare mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir.³¹

İhlâl kararı sonrasında yeniden yargılama yapan İstanbul 5. İdare Mahkemesi, idari işlemin iptaline karar vermesine rağmen davalı belediye, tazminatın sadece küçük bir kısmını ödemiş, kararı gereği gibi tam olarak yerine getirmediği için kişi bu kez eksik ödeme için yeniden dava açmak zorunda kalmıştır.³²

Görüldüğü üzere, bireysel başvuru sonucu verilen kararlar yargı yerlerince uygulansa bile kararın icrası için başvuru alan idari makamlar, bu kararlarla kendilerini bağlı hissetmemektedir. Bu hâlde de lehe karar alan başvuru alanlar için bu kararların pratikte bir kıymeti kalmadığı için kişilerin, hukuki güvenlik hissetmeleri

³¹ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 10 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5447>.

³² Karan, “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası; Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Usûlünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme”, 35.

beklenmemelidir. İdari makamların, bu şekilde mahkeme kararlarına uymaması yahut zamanında uymaması veya gereği gibi uymaması, ne yazık ki ülkemizin çare üretilmeyen, kanayan yarası olarak kalmaya devam etmektedir.

Oysa Anayasa Mahkemesi de kararlarında sık sık bu sorunu vurgulayarak, bireysel başvuru kapsamında temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiğine ilişkin kararlarının yerine getirilmemesinin, mahkemeye erişim hakkı bağlamında, hukukun üstünlüğü ilkesine aykırılığı daha vahim hale getireceğinin açık olduğunu; zira bireysel başvurunun, temel hak ve özgürlüklerinin ihlâl edildiğini iddia eden bireylerin olağan hukuk yollarını kullanarak sonuç alamadıkları bir durumda son çare olarak başvurdukları bir hak arama yolu olduğunu; bu nitelikteki bir hak arama yolunda verilen kararların yerine getirilmemesinin, bireylerin ve toplumun hukuk devletine olan inancını zedeleyeceğini belirtmektedir.³³

Anayasa Mahkemesi, ayrıca Ferda YEŞİLTEPE başvurusu üzerine verdiği bir kararında da aynı sorunlara işaret etmiş ve kamu makamlarını uyarmıştır:

“36. Anayasa'nın 138. maddesinde mahkeme kararlarına uyma, bu kararları değiştirmeksizin yerine getirme hususunda yasama ve yürütme organları ile idare makamları lehine herhangi bir istisna kuralına yer verilmemiştir. Yargı kararlarının ilgili kamu otoritelerince zamanında yerine getirilmediği bir devlette, bireylerin yargı kararıyla kendilerine sağlanan hak ve özgürlükleri tam anlamıyla kullanabilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla devlet, yargı kararlarının zamanında yerine getirilmesini sağlayarak bireyler aleyhine oluşabilecek hak kayıplarını engellemekle ve bu yolla bireylerin kamu otoritelerine ve hukuk sistemine olan güven ve saygılarını korumakla yükümlüdür. Bu sebeple hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devlette, bireylerin kamu otoritesi ve hukuk sistemine olan güven ve saygılarını koruma adına vazgeçilemez bir görev ifa eden yargı kararlarının zamanında yerine getirilmeyerek sonuçsuz bırakılması kabul edilemez (Arman Mazman, B. No: 2013/1752, 26/6/2014, § 61).”³⁴

³³ “T.C. Anayasa Mahkemesi”.

³⁴ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 10 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/7621>.

Esasen bu sorunları ortadan kaldırmak için yapılması gereken, tıpkı Anayasa Mahkemesi gibi bir icra organı olmayan AIHM'in, kendisine bağlı olarak kurulan ve kararların icrasını denetlemekle yükümlü olan "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi" gibi bir kurum ihdas edilerek, hem ihlâlin sonuçlarının ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı hem de idari makamlarca bu kararlara uyulup uyulmadığını denetlemektir. Bu sayede, ülkemizde mahkeme kararlarına uyulmama sorununun, en azından artık son çare olarak başvurulmuş Anayasa Mahkemesi için çözülmesi söz konusu olabilir.

4.2. Bireysel Başvuru Kararlarının İdari Yargıda Objektif Etkisi

Bireysel başvuru kararlarının subjektif etkilerinin doğrudan "bireysel başvuru kararları" olarak düzenlenmese de "Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olduğu" yönündeki hükümle, anayasal düzlemde kabul edildiğini yukarıda açıkladık. Şimdi bir de bu kararların objektif etkilerine bakmak gerekecektir.

Objektif etkiden (doktrindeki diğer adıyla erga omnes etkisinden) kasıt, bireysel başvuru kararlarının, sadece başvuru için değil benzer durumda olan kişiler için de uygulanma kabiliyetinin, yani genel bir bağlayıcılık niteliğinin olmasıdır.

Ülkemizde bireysel başvuru usûlü için emsal olarak alınan, Alman Federal Anayasa Mahkemesi Kanununda da bireysel başvuru kararlarının etkileri hakkında açık bir yasal düzenleme olmasa da Alman doktrini, bireysel başvuru üzerine verilen kararların objektif etkili ve bağlayıcı olduğu yönünde görüş birliği içerisindedir.³⁵

Doktrinde bireysel başvuru kararlarının objektif etkileri açısından farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre; bireysel başvuru sonucu verilen kararların, sadece ilgililere değil aynı zamanda Adalet Bakanlığına da gönderildiği dikkate alındığında, kararın gerekçesinde belirtilen ilkeler, benzer durumda olanlar için de bağlayıcı olup, bu kararların yalnızca başvuru için bağlayıcı olduğu söylenemez.³⁶

³⁵ Karan, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası; Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usûlünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme", 11.

³⁶ Sibel İnceoğlu, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri* (On İki Levha Yayıncılık, 2017), 302-3 (Aktaran: Akçil, 22).

Bir diğerk görüşe göre; Anayasanın yorumcusu ve koruyucusu olan AYM'nin bireysel başvuru kararında ifade ettiğı hukuki görüşler, mahkemeler de dâhil olmak üzere tüm devlet organları açısından ve gelecekte doğabilecek tüm olaylar yönünden bağlayıcıdır; ki böylelikle, objektif etki sayesinde hem AYM'nin iş yükü azalacak hem de aynı yönde yapılacak olan başvuruların önüne geçilmiş olacaktır.³⁷

Bunların dışındaki bir görüşe göre ise her ne kadar bireysel başvuru, ağırlıklı olarak subjektif nitelikli olsa da başvuru sonucu kararla birlikte varılan tespitler, aynı durumda olanlar için de etkili olacak; bundan sonra AYM, aynı durumda olanlar için aynı sonuca ulaşacaktır.³⁸

Farklı gerekçelere dayanan bir görüşe göre; Anayasanın 153. maddesinde bireysel başvurular yönünden ayrı bir düzenleme yapılmaması bireysel başvurunun, objektif yönü bakımından Anayasa Mahkemesinin diğerk kararlarından farklı bir etkiye sahip olduğu söylenemeyecektir; nitekim madde metninde yer alan “kesin” ve “bağlayıcı” ifadeleri tüm AYM kararları açısından geçerli olup bireysel başvuru kararlarının erga omnes değil sadece inter partes nitelikte olduğu hukuken geçerli bir argüman olamaz.³⁹

Aynı gerekçeleri haiz diğerk görüşe göre; AYM'nin bireysel başvuru kararları da tıpkı diğerk kararları gibi şekli ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil edip genel bağlayıcı niteliğe sahiptir; kararların varlık sebebinin bireysel bir hakkın ihlâl edildiğı iddiasına dayanması, kararların objektif bir etki doğuramayacağı biçiminde anlaşılamayacaktır.⁴⁰

Gerçekten de Anayasa'da yapılan 2010 değişiklikleri sonrası, bireysel başvurular ile ilgili ayrı bir düzenlemeye gidilmemesi dikkate alındığında; AYM'nin iptal kararlarının etkileri yönünden esas alınan 153. madde hükmünün, bireysel başvurular açısından dışlanması hiçbir izahı olamayacaktır. Bu hâlde, bireysel başvuru kararlarının da iptal kararları gibi etki doğurduğu; AYM tarafından yapılan yorumlar,

³⁷ Korkut Kanadoğlu, “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru”, t.y., 258-59 (Aktaran: Akçil, 23).

³⁸ Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (bireysel başvuru): İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması İle Mukayeseli Bir İnceleme*, 1. baskı (Şişli, İstanbul: XII Levha, 2013), 663 (Aktaran: Akçil, 23).

³⁹ Karan, “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası; Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usûlünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme”, 11.

⁴⁰ Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, 100.

benzer uyuşmazlıklarda dikkate alınmadığı takdirde, böyle bir başvuru yolunun öngörülmüş olmasının hiçbir kıymetinin olmayacağını belirtmek gerekir. Bunları ifade ettikten sonra konuya dair bir de AYM'nin yaklaşımına bakıldığında; AYM'nin, bireysel başvurunun objektif işlevinin daha ağır bastığı yönünde bir yaklaşım sergilediği kararlarından anlaşılmaktadır:

“38. Mahkemenin Anayasa'yı yorumlama ve uygulama şeklinde ortaya çıkan objektif işlevinin subjektif işlevine göre ön planda olduğu kabul edilmelidir. Zira bireysel başvuru yolunun temel ilkelerinden ikincilik ilkesi ile bunun yansıması olarak Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen bireysel başvuruda bulunmadan önce başvuru yollarının tüketilmesi koşulu dikkate alındığında temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikle kamu makamları ve derece mahkemelerinin, sonrasında ise Anayasa Mahkemesinin rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin ilk elden kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından korunması gerekir. Belli bir meselede bu merciler tarafından Anayasaya uygun korumanın sağlanmadığının ileri sürülmesi hâlinde bireysel başvuru yapılabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi, o meseleye ilişkin olarak Anayasa'yı yorumlar ve bir karar verir. Bundan sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenir. Aksi durum, aynı meseleye ilişkin tüm uyuşmazlıkların Anayasa Mahkemesi önüne taşınması sonucunu doğurur. Bu şekilde işleyen bir bireysel başvuru yolunun sürdürülebilmesi ise imkânsızdır. Söz konusu yolun işlerliğini devam ettirmesinde Mahkemenin Anayasa'yı yorumlaması kritik öneme sahiptir. Bu işlevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ise -her bir başvuruda adaleti sağlamaktan ziyade- Mahkemenin daha önce Anayasa'yı yorumlamadığı meselelere odaklanmasına bağlıdır(K.V., § 53).”⁴¹

Dolayısıyla AYM de bireysel başvuru kararlarının objektif işlevinin ön planda tutulması, benzer sebeplerle sürekli başvuru almalarının iş yüküne sebep olduğu; kararda belirtilen genel ilkeler ile yasa yorumlarının dikkate alınması hâlinde başvuru

⁴¹ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 11 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11928> (Ayrıca bkz. BB/2014/2293).

yolunun sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşüncesindedir. Sırf bunu temin etmek için AYM’de pilot karar usûlünün uygulanmaya başladığını yukarıda ifade etmiştik.

Ancak durum, yargı yerleri açısından tam anlamıyla AYM’nin yukarıda yer verilen kararlarında ifade edilen beklentileri gibi değildir. Nitekim, daha önce aynı sebeple bireysel başvuru sonucu ihlâl kararı alınan bir karara dayanılarak Diyarbakır 5. Ağır Ceza Mahkemesine yapılan tahliye istemi; *“Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği kararların soyut ve somut norm denetiminden farklı olarak sadece davanın tarafı olan kişiler açısından etkili olacağını, (...) Anayasa Mahkemesi kararının ilgili kişi ve başvuruya konu idari işlem ya da karar açısından geçerli ve bağlayıcı olacağını, başvuru tarafından Anayasa Mahkemesince verilen (...) karar emsal gösterilerek yapılan tahliye talebi...”* belirtilen gerekçelerle reddedilmiştir.⁴²

Yargıtay da çoğunlukla, bireysel başvuru sonucu verilen kararların yalnızca başvuru açısından sonuç doğurma kabiliyetine sahip olduğunu ifade etmektedir.⁴³ İdari yargı yerleri açısından ise daha ümit verici bir uygulamanın yerleşmeye başladığı söylenebilir. Bireysel başvuru kararlarının objektif etkilerini temin edebilmek gayesiyle, 06/03/2020 tarihli içtüzük değişikliği uyarınca, Danıştay bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu sayesinde, her dairenden görevlendirilecek tetkik hâkimleri, AİHM ve AYM kararları inceleyip bir rapor hazırlamakta ve böylelikle benzer konularda farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.⁴⁴

AYM kararlarının, doğrudan idari yargıya nasıl yansıdığına bakılırsa; özellikle temyiz mercii olan Danıştay’ın genellikle, bireysel başvuru kararlarında belirlenen yorum ve ilkelere büyük oranda uymaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin; AYM, idari yargıda henüz ıslah yolunun düzenlenmediği bir dönemde, önüne gelen bir başvuruda, başvuruçunun ödemeye mahkûm edildiği nispi vekâlet ücretinin kişilerin hak arama

⁴² Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, 99.

⁴³ “Elif-Biber-Bireysel-Başvuru-Kararlarının-Yargıtay-İçtihadına-Etkisi.pdf”, 4, erişim 11 Aralık 2022, <https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Elif-Biber-Bireysel-Bas%CC%A7vuru-Kararlar%C4%B1n%C4%B1n-Yarg%C4%B1tay-I%CC%87c%CC%A7tihad%C4%B1na-Etkisi.pdf>.

⁴⁴ Akçil, “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”, 28.

özgürlüğü kapsamında mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiğine karar vermiştir.⁴⁵ Bu karardan sonra Danıştay, önüne gelen başvurularda Anayasa Mahkemesinin kararını, belirtilen ilkeler ışığında daha da ileri taşımış ve davanın sadece nispi reddinde değil tamamen reddi hâlinde de maktu vekâlet ücretine hükmedilmesi gerektiğini belirterek davacıların durumunu ağırlaştıran kararları bu yönde bozmuştur.⁴⁶

Yine bir başka olumlu örnekte; İdare Mahkemesinin önüne gelen bir iptal davasında, süre aşımı nedeniyle davanın reddine karar vermesi üzerine davacı tarafından temyiz yoluna başvurulmuştur. Danıştay bu dosyada, yukarıda da yer vermiş olduğumuz, AYM'nin *“ÇED olumlu kararının yöre halkına yapılacak bildirimin halkın haberdar olmasını sağlayacak şekilde yapılması gerektiği, buna rağmen dava açma süresinin şehir merkezinde yapılan ilanlardan itibaren başlatılmasının mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahaleyi ölçüsüz kılacağı...”* yönündeki ihlâl kararına atıf yaparak kararı bozmuştur.⁴⁷

Bu kararların yanı sıra; idare mahkemeleri tarafından, terör olaylarının sebep olduğu manevi zararların tazmininin talep edildiği davalar, tazminat isteminin 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşıllanması Hakkında Kanun kapsamında olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi üzerine, yapılan bir bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi:

“57. Başvurucuların terör eylemi kapsamında gerçekleşen patlamadan kaynaklandığını belirttikleri zararlarının manevi tazminat ödenmesi ile giderilmesine ilişkin taleplerinin incelenmesinde 5233 sayılı Kanun'da başvurucuların anılan giderim imkânına ilişkin hüküm bulunmamakla birlikte idare hukukunun genel hükümleri kapsamında başvurucuların anılan talep hakkına sahip olduğu kanaatine varılmaktadır. Kamu hukuku özellikleri ağır basan, tazminata ilişkin devlet ile birey arasındaki bu uyumsuzluk da medeni hak ve yükümlülükler kapsamında kabul edilmeli; bu hak ve yükümlülüğe yönelik müdahale iddiaları hakkında yargı yoluna başvurma

⁴⁵ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 11 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/791>.

⁴⁶ “Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı”, erişim 11 Aralık 2022, <https://www.sinerjimevzuat.com.tr> (Ayrıca bkz. Danıştay 10.D., E.2016/2130, K.2021/2679 sayılı kararı.).

⁴⁷ “Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı”, erişim 11 Aralık 2022, <https://www.sinerjimevzuat.com.tr>.

ve etkili karar alma hakkına sahip olunduğu sonucuna varılmalıdır. Başvurucuların manevi tazminat talepleri hakkında idare hukukunun genel hükümleri kapsamında inceleme yapılması gerekirken derece mahkemeleri tarafından manevi tazminat talebinin 5233 sayılı Kanun kapsamında olmadığı gerekçesiyle reddedilmesini mahkemeye erişim hakkının ihlâli olarak kabul etmiştir.” şeklinde karar vererek, tazminat taleplerinin, genel kanun hükümleri çerçevesinde tartışılması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸

AYM’nin bu kararı üzerine Danıştay, 5233 sayılı kanuna dayanılarak açılan tazminat davalarında, idare hukukunun tazminata ilişkin ilke ve kuralları çerçevesinde 2577 sayılı kanunun öngördüğü usûllere tâbi olarak manevi tazminat ödenip ödenmeyeceğine ilişkin yargısal incelemenin yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹

Bireysel başvuru kararlarının objektif etkileriyle ilgili Danıştay VDDK, çok yakın tarihli bir kararında ise şu kıymetli tespitlerde bulunmuştur:

“...bireysel başvuru yolunun uygulandığı bir hukuk sisteminde bireysel başvuru mercii tarafından bir temel hak ve özgürlüğün ihlâl edildiği tespit edildiğinde, yeni ihlâllerin önlenmesi için aynı ya da benzer maddi olaylara ilişkin uyuşmazlıkların konu olduğu derdest yargılamalarda ihlâl kararında değinilen ilkeler ışığında yargılama süreçlerinin sonuçlandırılması, yargı mercilerinin yukarıda anlatılan görevlerinin bir gereğidir. Bireysel başvuru kararlarının bu objektif etkisinin aynı ya da benzer maddi olayların konu olduğu uyuşmazlıklarda ihmal edilmesi, bu uyuşmazlıkların konu olduğu yargılama süreçleri sonucunda verilen kararların da bireysel başvuru mercilerinin önüne taşınmasına ve bu başvuruların da ihlâl kararıyla sonuçlanmasına neden olacaktır... Ayrıca bu tutumun hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile bağdaşmayacağı da izahtan varestedir. Dolayısıyla derece mahkemeleri, bireysel başvuru kararlarının objektif etkisi uyarınca ve bu kararlarda değinilen ilkeler ışığında, aynı ya da benzer maddi sebeplere dayalı uyuşmazlıklarda uygulanan usûl kurallarını temel hak ve özgürlüklerin korunması amacına hizmet eder şekilde geniş yorumlayarak bu uyuşmazlıkları sonuçlandırmalıdır.”⁵⁰

⁴⁸ “T.C. Anayasa Mahkemesi”, erişim 11 Aralık 2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4022>.

⁴⁹ No. E.2019/2965, K.2020/3387 (Danıştay 10.D. 30 Eylül 2020).

⁵⁰ No. E.2020/853, K.2022/17 (Danıştay VDDK 19 Ocak 2022).

İdari yargı yerlerinin AYM kararlarının objektif etkili olduğu yönünde geliştirdikleri bu yorum ve uygulamalar, kararlarına da yansımakta ve bireysel başvuru kararlarında belirtilen ilke ve yorumlar ışığında hak ihlalleri azaltılmaktadır. Bu hâlde, bireysel başvuru kararlarının objektif etkileri yönünden idari yargı uygulamasında, diğeri yargı yollarına kıyasen daha olumlu bir yaklaşımın olduğunu ve bireysel başvuru kararları referans alınarak emsal içtihatlar oluşturulduğunu ifade edebiliriz.

SONUÇ

1982 Anayasasının 153. maddesinde; “*Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. ...Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.*” hükmüne yer verilmek suretiyle, mahkemenin kararlarının herkes için bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Bireysel başvuru sonucu verilen kararların da bu düzenlemenin dışında tutulmadığı dikkate alındığında, bağlayıcı olacağı açıktır.

Esasen tartışılan husus, kararların başvuru ve ihlâli gerçekleştiren kamu gücü organı açısından bağlayıcılığından ziyade; bu kararların dayanak gösterilmesi suretiyle, diğer bireylerin de bir hak talebinin olup olamayacağı hususudur. Başka bir anlatımla, bireysel başvuru kararlarının sadece başvurunun tarafları açısından değil aynı ya da benzer durumda olanlar açısından da etkili olup olmayacağı noktasında tereddüt doğmuştur.

Uygulamada, bireysel başvuru sonucu verilen kararların yargı yerleri dışındaki idare organları tarafından, diğer bireyler için hak doğurmayacağı görüşünün hâkim olduğu ve bu yönde istikrarlı bir kötü uygulama olduğu görülmektedir. İdari Yargılama Hukuku açısından bakıldığında ise özellikle son zamanlarda, Anayasa Mahkemesinin ihlâl kararlarının referans alındığı, benzer olaylarda, bu kararlarda belirtilen ilke ve yorumların dikkate alınarak karar tesis edilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

İdari yargı yerlerinin bu tutumu; temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından olduğu kadar, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri yönünden, yine AİHS md.13 kapsamında, bireysel başvuru yolunun etkili bir iç hukuk yolu olmasını temin etmesi ve hukuk devleti ilkelerini tesis etmesi açısından oldukça önemlidir.

Dolayısıyla, idari yargı uygulamasında iyi yöndeki bu uygulama iyice geliştirilmeli ve istikrarlı şekilde Anayasa Mahkemesi kararları referans addedilmeli; diğer yargı yollarında da aynı yaklaşım sergilenerek, başka uyuşmazlıklar için de ihlâl sebepleri olmayacak nitelikte kararlar verilmelidir. Bu durum benimsendiğinde, “temel” olarak nitelendirilen önemli hak ve özgürlük ihlallerinin önüne geçilmiş olacağı gibi Anayasa Mahkemesinin de iş yükü azalmış olacak, daha da önemlisi mahkemenin, insan hakları bağlamındaki işlevi daha da sağlamlaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçil, Yılmaz. “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”. *Anayasa Yargısı* 39, sy 1 (06 Temmuz 2022): 1-45. <https://doi.org/10.55792/anayasayargisi.1141543>.
- Atay, Abdullah. “Bireysel Başvuru Sonucunda Verilen Kararların İdari Yargıda Usûl Kurallarının Yorumuna Etkisi”, t.y., 250.
- Aydın, Öykü Didem. “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy 4 (2011).
- Başar, Cemal. “Kamu İcra Hukukunun Anayasal Temelleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16 (01 Temmuz 2014): 4567-4611.
- Bıçak, Vahit. “Ceza Hukuku Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Yargı Sistemine Etkileri”. *Anayasa Yargısı* 35, sy 1 (2018).
- Çelebi, Ece Göztepe. “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”. *Anayasa Yargısı* 32, sy 1 (01 Haziran 2016): 93-118.
- Duran, Lütfi. “Türkiye’de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu”. *Amme İdaresi Dergisi* 17, sy 3 (1984): 3-27.
- “Elif-Biber-Bireysel-Başvuru-Kararlarının-Yargıtay-İçtihadına-Etkisi.pdf”. Erişim 11 Aralık 2022. <https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Elif-Biber-Bireysel-Bas%CC%A7vuru-Kararlar%C4%B1n%C4%B1n-Yarg%C4%B1tay-I%CC%87c%CC%A7tihad%C4%B1na-Etkisi.pdf>.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. 26. Baskı, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş. Bursa: Ekin, 2021.
- Gülan, Aydın. “Bireysel Başvuru Kararlarının Türk İdari Yargı Sistemine Etkisi” 35, sy 1 (2018).
- Gümüştay, Ramazan. “Bireysel Başvuruda İhlalin Ortadan Kaldırılmasının Bir Aracı Olarak ‘Yeniden Yargılama’ Kararı Ve İcrası”, 2018, 51.

- İnceoğlu, Sibel. *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*. On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- . “Hukuk Devletinın İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Tezahürü: Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. *Anayasa Hukuku Dergisi* 4, sy 7 (2015): 85-108.
- Kahraman, Mehmet, ve Muhammed Şahin. “Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi”. *Anayasa Yargısı* 36, sy 2 (01 Ocak 2020): 37-61.
- Kanadoğlu, Korkut. “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru”, t.y.
- Karan, Ulaş. “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası; Eski Alışkanlıklar, Yeni Sorunlar: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usûlünün İlk Dört Yılına Dair Bir Değerlendirme”, t.y., 72.
- Kuru, Baki. *Medenî Usûl Hukuku: Ders Kitabı*. Legal Hukuk Kitapları Serisi 365. İstanbul: Legal Yayınevi, 2015.
- Özbey, Özcan. “Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, 2012, 457.
- Pekcanitez, Hakan. “Bireysel Başvuru Sonunda Verilen Kararların Medenî Yargıya Etkisi”. *Anayasa Yargısı* 35, sy 1 (01 Haziran 2018): 73-104.
- Sağlam, Fazıl. “Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama, Yürütme ve Yargı ile İlişkisi”. 1996. <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6381/fazilsaglam.pdf>.
- “Sinerji Mevzuat ve İctihat Programı”, 10 Aralık 2022. <https://www.sinerjimevzuat.com.tr>.
- “Sinerji Mevzuat ve İctihat Programı”, 11 Aralık 2022. <https://www.sinerjimevzuat.com.tr>.
- “Sinerji Mevzuat ve İctihat Programı”, 11 Aralık 2022. <https://www.sinerjimevzuat.com.tr>.
- Şahbaz, İbrahim. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar). *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 2011.

Şirin, Tolga. *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti (bireysel başvuru): İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması İle Mukayeseli Bir İnceleme*. 1. baskı. Şişli, İstanbul: XII Levha, 2013.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 09 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3793>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 07 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9025>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 07 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7727>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 09 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/144>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 10 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/3007>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 10 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10257>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 10 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5974>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 10 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5447>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 10 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/7621>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 11 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11928>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 11 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/791>.

“T.C. Anayasa Mahkemesi”. Erişim 11 Aralık 2022.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4022>.

No. E.2019/2965, K.2020/3387 (Danıştay 10.D. 30 Eylül 2020).

No. E.2020/853, K.2022/17 (Danıştay VDDK 19 Ocak 2022).